

ԵԶՈՒՄԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՑ “ՍԵՊՈՒՀ”, ԵՒ ՎՐԵՑԻՈՑ “ՍԵՓԵ”,
ԲԱՐԵՐԻ ՍՏՈՂԳԵՐԸՆՈՒԹԻՒՆԸ’

Այս բառի ստուգաբանութիւնը հասկանալի չէ ծանօթ համար՝ պէտք է ծանօթ լինել Հայոց լեզուի մի շատ ստորագան երեւցի հետ, որը կախում ունի, ինչպէս կարծում եմ, չեղացի Ընդհանրապէս ծանօթ իրականութիւն է որ Հայոց լեզուի մերջ անշեշտ վանիք մայնաւորը կամ անհետացի է, կամ կիսամյան (^շ) ի փոխակեր, սակայն դրա նման մի փոփոխութիւն պատճեն է նաև շշմուռա վանիքի առաջնմենք վանիքի բաղադայնի հետ: Այդ է պատճառը, որ շան եւ ուր նման բառ երում ու եւ ա ձայնիը կորչում են երկրորդական հորովաներում, ուր աւելորդ վանիքի հորովական մասնիքի (սմիչ) երեւացով՝ շշմուռ փոփոխ է իր տեղը: — ուղ. շան (^շշան = ջրան) եւ ուր (^շսոյր = zaosha), սեռ. շան = *շան[ի] եւ ուրոյ = *սահիրի՛:

Այս որէնիքի ազգեցութեամբն է բացա-
արուում մի քանի բարբառներում, դ. օ. Մոկաց
բարբառում պէտ, ոչ-ի, ու-ի, իսկ ձանաւոր-
ների առաջ ո՞-ի փոխութէ³: Գուցէ կարելի է
ոտք բառի վայ էլ նայել իբրև յոդով բառի
շեշտած մասի վրայ:

Բայց կան այնպիսի բառեր, որոնց մասին
կատակել անգամ չկարելի, որ նրանք շեշտած
վանկի առաջընթեր քանիլու բոլորովին կորցրել են,
օրինակ. այբ = [պախ] ափ + այբ, ափէն = [պախ]
ափ + էնէն, ափէնքրտ = [զեն] ափ + եղուրքը^{5:}

“Կատանեկ որ առաջ բերած երեք օրինակ-
ներն էլ բաղադրեալ են, որոց մասերը կազ-
մած են փոխ առած իւնական պատի, ովու եւ
gaetha, gæti, իւրիշ բառերը:

11. Ե. Արեգակնայի գույքը և Մհեր, Շուշի, 1889, էջ

Във външното съдебно право във Франция има три вида прокурори: адвокати, прокурори на общината и прокурори на държавата. Адвокатите са избранни членове на парламента, които са изпълнители на законите и правят прокурорски дела. Прокурорите на общината са избранни членове на общината, които са изпълнители на законите и правят прокурорски дела. Прокурорите на държавата са избранни членове на държавата, които са изпълнители на законите и правят прокурорски дела.

Այժմ գտանակը Հայոց Տէղինակներին եւ
տեսնելով Նրանք ինչ են ասում ուղարկ-ների մաս
մին Հայկանալի է որ ես դիմելու եմ ամենաշին,
այն է Տիգրենորդ գարու Տէղինակներին։ Այդ
տեղ Նկատենք եթ որ այդ բառը գործ են զնում
շատ յաճախ, թէ եւ ոչ բացառութիւն, այս պատա-
հականները, որ Նկատգրում են պարսկական
կենակի Տես միացած Տայպակն կենակը դէպ-
քերը, այն է Սասանաց շրջանի Տայպակների-
կան յարաբերութիւնները. օրինակ Եղիշէն եւ
Ղազար Փարպեշին, յետոց Մովլէն Խորհնացին
իւր պատմութեան որոշ տեղերում եւ աւելի ուշ
Սեբէսոս. եւս,

Ղազար Փարպեցոց պատմութիւնից իմաս-
նում ենք (Ղազարյ Փարպեցոց պատմութիւն
Հայոց եւն. Վենետիկ 1873), որ Ղարազվաղանը
Սիհնիքի սեպուհ էր (Էջ 116.) որ Հայեանիլ
Վարդան զօրավարի եղանակը սեպուհ էր, (Էջ
184.) որ Բրեր Վարդան Մատիկոնանը մեծ սե-
պուհ էր, (Էջ 148—149) եւն: Եւ տյ նշան պատ-
մագրի մստ Կարգութ ենք (Էջ 126.) որ Յաղ-
կերսի յայսնի Նամակի պատասխանը գրեցին
աւագ սահնուտէրները՝ աւագ սեպուհների եւ
Ծոգեռորդակն գասի հետ միասն. Նմանապէն
(Էջ 132) Յաղկերտը Հրամայում է Հրամարտակ
պատրաստել երեք երկիրների՝ Հայոց, Վրաց
եւ Աղուանից տանուտէրների՝ եւ աւագ սեպուհն-
երի անուամբ. երբ (Էջ 135) Պարսից արքայի
գոյուռ Հասան Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից գեւ-
պանները, այն ժամանակ Խաղկերտը առաջ դի-
մում է Հայոց տանուտէրներին եւ սեպուհներ-
ին: Տանուտէրների փիստաբէն սեպուհների հետ
միասին յիշատակուում են իրեմեն Նախարարները
(Էջ 149), կամ թէ սեպուհները Ներկայանուա-
նուն հոգեռորդակն գասի հետ միասին իրեւն. միակ
Ներկայացածիններ աղջուակնակ գասի, (աղասիք,
պատասնի) (Էջ 168). բայց ամենից շատ նրանք
առաջ են գալիք այնաեղ որտեղ տանուտէրները:
Իշխնը նշյ պատմագրի մի քանի ուրիշ օրինակ-
ներն Էլ. (Էջ 151.) Հայոց զօրավար Վարդանին
ն գտնում երեք երկիրների՝ Հայոց, Վրաց եւ
Աղուանից տանուտէրները եւ սեպուհները. (Էջ
154) երբ գեւպանները առ երես Պարսից կրօնը
բանակուու կամք յայտնեցին, այն ժամանակ
Յաղկերտը Հրամայում է երեք երկիրների՝ Հայոց,
Վրաց եւ Աղուանից տանուտէրներին եւ սեպուհն-
երն արքայակն չորեք հագծնեւ: Սեպուհները
տանուտէրների հետ միասին առաջ են գալիք
ի հետեւեալ էջերում 156, 166, 175, 177,
78, 181, 185, 186 եւն:

Այս տեղիկութիւններից պարզ է որ սեպականները Հայոց, Արաց և Վշտանից ազնուածնանների մի մասն էին կազմում, եւ սեպականների վիճակը անբահակի կապուած է տանուտեների վիճակի հետ: Բայց տանուտերին ստուգք աբանութեանը տառ տեղ տեղ տառ պարզ է եւ Համապատասխանութեանը է Երացնցնանիշ բառին՝ Մասունակիւթեանը: Հայր: Աչ միայն Հայոց եւ Արաց երկրութեամբ այլ նաև Սամանաց ժամանակուայ Պարտիանաւում կար ազնուածնանների մի որոշ գաս, որի կովման բաղադրեալ մասի մեջ մասնում էր ուսուաքը: Եածնին այս է՝ Արար Եւ Գուն-օրէ՛: Պահանա հետաքրքրական չէ այս խօսքի միւս բազագրեալ մասը Եւ օրէ՛, Հայոց տանաւտեր խօսքի վիրաբերմանը, այս է՝ տան հայր, խօսքես որ պահանուած է նրա համազօր վիրաբան համարկութեանը՝ ուսուած բառում՝ Ցանուտեր եւ Եածնին բառերը ստուգքամանքների իրար մաս ծածկուած, բայց նրանք ամբողջացնում են իրար ըստ մասիք, խօսքես որ այլ կերպ ամբողջացնում են Հայոց հետինակիւթեի մատ տանուտեր եւ մեզ հետաքրքրու սեպական բառերը: Բնական չէ հետեւապէս Հայոց տեղուն բառը Եածնին իրար մասը նկատել, եւ ենթագրել որ Հայոց ազնուածնանութենինը բազկացած լինելով տանուտեներից եւ սեպականներից իրան ներկայացուցիչներ ուներ ուն-Նայերին, այն է՝ ցեղի մեծերին եւ տան ոգգիկերանց փորբերին: «Յանանի է, ասում է բարեկիշատակ Ք. Պատանենանը², որ ըստ գրին եւ սովորութեանը Հայոց երկրութեան կարաւանները Տօրիք որդի մայորական օրէնքով էին անցնում, եւ միայն մայօրատի տիրողն էր ատիքով իշխան համարուած: Կար բայրը կը պայմանէր, Տօրիքը արտերը, Տօրիքը որդի իշխան մեծը, այն է՝ կուռմ էին իշխան պատուարեր անունը, եւ միայն մեծը, այն է՝ Մայօրատիքը անունում էր առանձիւքը³:

Իմ բոլոր տաճներս, յուալի եմ, կարող
են մեզ հափածեա կացացանել Հայոց սեպահ
քառը ստոգաբանորէն ուն օքդ նկատել, եւ ես
կարծում եմ, որ այդ ստոգաբանոթիւնը խ-
կասէք կայ: Barbâti բարը սեմակն է. Փասիս
լեզուի մեջ նրա ձեւը չա չ բար է: Այդ վերջնին

N. L. Westergaard, Inscriptiones duas regis
Saporis primi, prope a vice Hajibad incisaes, $\text{t} \ell$ 93.
 $\text{w} \text{w}$ 6 $\text{t} \ell$ 84. $\text{w} \text{w}$ 6. Bundelesh- p ~~de~~ p ehlai-
eus Harniae 1851.

* Материалы для археологического словаря. Вып. II. С. 113-
терб. 1884, № 7.
C. Salemann. Über eine Parzen-Handschrift der
kaiserlichen öffentlichen Bibliothek zu St. Petersburg,
1878, № 73. *manz* 7 6. 8 (= Travaux de la 3e sess. du
congr. intern. St. P. 1879. II, № 569).

բառից, նշագետ մի քանի անգամ Նկատել էր ի միջի այլոց նաեւ Ք. Պատկանեանը¹, ծագում
է Հայոց նահանգներից մէկի անունը՝ Վասպո-
րական: Բայց ոչ որ ըստ J. Darmesteterի²
չէն ներկայացնում բառի սկզբանական ձեւը, նրա
հիմք ձեւը նվազը է, որը ըստ ստուգ արանու թեթևան
ու ոչ ոչ ինչ է, եթէ ոչ գեներական հիշ-թրիգա-
այն է և առա որդի: Ահա այս հիմք բաժարիական
ձեւն է ու մեջ համար կարելո՞ր իրանական եւ հայ-
կական հնդինների յայտնի համապատասխա-
նութեան համաձայն (Եթ = իշ = ի կամ Ի)՝
հիշ-թրիգ բառը պէտք է հայերէնում տար
վախառուն կամ վախուն, եւ այդ բառն ես դրո-
ւում եմ մեջ հայերն սեպուն բառի մէջ, որ կորցրել
է իւր առաջի վի վանկը համաձայն մեր նկատո-
ղութեան սկզբում ցոյց տուած օրէնքի:

բայց այդով բանը չէ վերըսցել։ Վրացիք
վեցըրել են Հայերից այդ բառը եւ գործ են զրել
իրանց մայրենի առանձակիչ բառը հին նշանակու-
թիւնը արտապայտողի տեղ, եւ վերջամ նա գործ
է ածուել նաև արքայ բառի համար։ Այս գլուխ-
կան եւ առաջնական է ըստ ժողովրդական արտասանու-
թեան եւ նույն եւ մէկն էլ մէկն։ Հայոց սեպան ձեւը
վրացիներին անցնելով տասցել է և վերըառո-
րութիւնը եւ կողդին նրան նախնշեեր ճայնա-
որ սեպ(ա)հ-ե սեպչէ սեպին, հենց
այնպէս՝ ինչպէս մի որիշ Հայերէն բառ մէր-ը,
որ Վրացոց մօն ց(ի)քէ է գարձել։ Այդ տեսակ
փափոխութեանց ժամանակ Համբանարի է ստու-
գաբանութեան գիտակցութիւն չըր կարող նցի
խի մայրենի հողի վայ էլ մալ, այդ պատճա-
ռաւ երբ մէկն սեպն մէկն մէկն Վրացոց մօն
թագաւորի նշանակութեամբ սկսեց զոր
դրամիլ, այս ժամանակ արտապայտելու համար
այն ինչ որ առաջ այդ բառն էր արտապայտում
(նիշ - բաթրա - տառ որդի) սկսեցին նրան
յարակցել շառակ (որդի) բառը, եւ այդ կերպ բա-
զագրիեալ սեպէցում մէկն գտնում մէր արդէն
Մ. Խորենաց մօն (Բ. Ե.) «Ուղեւ եւ այժմ է
ու առաջնակ առ մասն առ առ առ առ առ

Journal of the Royal Statistical Society, Series B, 1951, 15, 145.

Vigo-putra նկատ. Études Iranianes. II. p. 139.
Աղբ — թագուար — շահեց և խանել պահան

ո՞ր սեփական է դրույթ, ցոյց է տալիս : Այս բառը
նշանակութիւնն է՝ այն ինչ որ սեպահին է պատ-
րակ, ցեղական. ի միջի այլոց պազտես պիտի հասկանալ

Ա. Գլ. Գ: (Տե՛ս Աշխական), Ք. Պատիկանեանի մաս
ստուգով ՀՀ 8: Եթե ապա մըջու և սեպհական կառ
կանին: Եղանականի և սեպհականի հայոց պարզ է:
Խաչի դրանքին և սեպհականի կապը: